

W. Enichsen

II.

WOLJA ERICHSEN

21. november 1890 – 25. april 1966

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 11. november 1966

Af **Johs. Pedersen**

Wolja Erichsen blev født 21. November 1890 og tilbragte en Del af sin Barndom paa Søen, da hans Fader var Fører af et Dampskib, som sejlede paa Østersøen. Hans russiske Fornavn skyldtes denne Forbindelse med de østlige Kystlande. Han blev privat dimitteret som Student 1911 og var 1913–24 knyttet til Kommunebiblioteker i København og Gentofte, idet han samtidig studerede Ægyptisk hos H. O. Lange. Hans Interesse koncentrede sig om Koptisk, den sidst udviklede Form af det ægyptiske Sprog, som anvendtes fra 3. Aarh. e. Chr., da Folket var blevet kristent, og som stadig er bevaret til gudstjenstligt Brug, medens Ægypternes almindelige Talesprog efter Islams Erobring i 7. Aarh. efterhaanden blev Arabisk, der baade afløste Koptisk og Græsk, som havde været Administrations- og Kultursprog i Aarhundrederne efter Alexander d. Store.

Som Erichsen havde anlagt sine Studier var det derfor naturligt at han ved Magisterkonferencen 1923 valgte Koptisk som Hovedfag og Ældre Ægyptisk og Arabisk som Bifag. Hans første Publikation blev da ogsaa Udgivelsen af et koptisk Værk, der gennem Carlsbergfondet var erhvervet for det Kgl. Bibliotek, nemlig »Fajjumische Fragmente der Reden des Agathonicus Bischofs von Tarsus«, der fremkom i vort Selskabs Hist.-filol. Meddelelser XIX 1, 1932. Heri skildrer Biskoppen sin Kamp mod Vantroens Dæmon, der fristede ham men blev vist tilbage ved Skriftord fra det gl. og det ny Testamente. Teksten, som meddeles med Oversættelse og indledende Bemærkninger, var i alt væsentligt kendt fra et tidligere udgivet koptisk Skrift, men havde den særlige Interesse at være skrevet i en anden koptisk Dialekt end de to almindeligt kendte, den sahidiske fra Syden og den buhairiske

fra Norden, nemlig den der taltes i Fajjum, den store Oase i den libyske Ørken 130 km. S.V. for Kairo. Udgaven vidner om hans store sproglige Interesse.

Imidlertid var en stor Ændring indtraadt i Erichsens Løbebane allerede i 1920'erne. Professor Adolf Erman i Berlin havde i Sammenhæng med sine grundlæggende Arbejder angaaende Ægyptens Sprog og Literatur gjort store Forarbejder til en omfattende ægyptisk Ordbog, og dette Arbejde skulde nu sættes igang under det daværende Preussiske Akademi i Berlin. Under et Besøg her i Landet hos H. O. Lange spurgte han om der her var en dygtig ung Ægyptolog som kunde skrive Hieroglyfer smukt og saaledes være egnet til at være Medarbejder ved Ordbogen. Lange anbefalede Erichsen, der saa blev ansat 1925, forløbig lønnet af amerikanske Bidrag. Men 5. April 1929 nedsatte vort Selskab efter Langes Forslag en Kommission for den ægyptiske Ordbog, som skulde samvirke med Kommissionen i Berlinerakademiet. Dens første Handling var at faa Erichsen fast ansat, idet Carlsbergfondet paatog sig hans Lønning.

Erichsen opholdt sig saaledes nu i Berlin optaget af Ordbogsarbejdet, hvortil hørte at han renskrev samtlige Artikler, som derefter blev mekanisk mangfoldiggjort i Bogform. Ved Siden af dette Arbejde fik han Tid til anden beslægtet Virksomhed. En Papyrus fra Ramses IIIs Tid, ca. 1200 f. Chr., Papyrus Harris I, var skrevet med »hieratisk« Skrift, en Kursivform af Hieroglyfer, der som de fleste Kursiver var en Lettelse for Skriveren og et Besvær for Læseren; denne udgav han omskrevet med Hieroglyfer til sikrere Forstaaelse af Teksten [Bibliotheca Aegyptiaca V, Bruxelles 1933].

Paa et beslægtet Omraade, nemlig de demotiske Tekster, fandt Erichsen nu et nyt Felt, paa hvilket han fik ydet sin største personlige Indsats. Den demotiske Skrift var en ny Kursiv, som fra ca. 6. Aarh. f. Chr. efterfulgte den hieratiske og anvendtes indtil Ægypternes Sprog og Skrift blev Koptisk, hvortil man anvendte et omdannet græsk Alfabet. Den tilhører saaledes Ægyptens persiske, ptolemæiske (altsaa græske) og delvis den romerske Periode og repræsenterer dermed ogsaa et nyt Trin i det ægyptiske Sprogs Udvikling. I en Afhandling i »Journal of Near Eastern Studies« XII, 1953, har Erichsen givet en kort Oversigt over det demotiske Studiums Historie, der indledtes i 1899 af Erman, som gav en

foreløbig Behandling af nogle Papyri i Berlins Museer, hvorefter Forstaaelsen af den vanskelige Skrift og Sproget øgedes ved Bidrag fra tysk, fransk og engelsk Side. 1937 udgav Erichsen til Vejledning i disse Studier »Demotische Lesestücke« I 1–3 og II 1, hvortil kom 1940 II 2 med Glossar.

Nu fulgte Krigsaarene, der maatte gribe stærkt ind i Erichsens Arbejde. De første Aar fortsatte han med Ordbogsarbejdet i Akademiets Bygning som hidtil, men Tilværelsen i Berlin blev vanskeligere, og Bombningerne gjorde Livet usikkert. Paa Hjemvejen fra Arbejdet passerede han saaledes en Dag en Nabogade, der var et flammende Baal paa nedkastet Benzin. I en Del af 1943 og i Tiden fra Foraaret 1944 var han da med sin Familie bosat i København, hvor han fortsatte Arbejdet, men han rejste ofte til Berlin for at kontrollere og aflevere Manuskripter. Paa disse Rejser maatte Toget ofte standse, for at Passagererne kunde gaa ud og søge Dækning mod Bombernes Angreb. Under Russernes Erobring af Byen var han herhjemme, men nogle Maaneder senere erfarede han at det Hus han havde beboet var skudt i Grus, og hans Bibliotek og Indbo tilintetgjort. Ordbogsmaterialet, der opbevaredes i en Mængde Kasser i Akademiet, var bortført af Russerne, der først nægtede at levere det tilbage, men dog sidenhen atter anbragte det i Berlin. Efter Berlinrejserne kom Erichsen altid ind til Carlsbergfondet og gav Beretning om sit Arbejde og sine Oplevelser, som jeg saaledes kunde følge med i.

Efter at Erichsen i 1937 sammen med H. Grapow havde udgivet Bd. 2 af »Belegstellen« til Ordbogen tildelte Akademiet i Berlin ham Leibniz Medaillen, og 1943 blev han Dr. phil. habil. ved Berlins Universitet, hvorved der sikredes ham Ret til at yde Universitetsundervisning, hvilket gav ham Mulighed for en akademisk Løbebane i Tyskland, og 1948 udnævntes han til »Honorarprofessor« i Ægyptologi ved det just oprettede Universitet i Mainz, hvor han 1949 ogsaa blev Medlem af det nystiftede »Akademie der Wissenschaften und der Literatur«.

Medens Familien blev i København kunde Erichsen i nogle Aar kun komme der i Ferieperioder, idet han naturligvis i den væsentlige Del af Aaret maatte bo i Mainz. Her kom han nu i en ny Situation, idet Mainz var under Besættelse af franske Tropper. Han blev venligt behandlet af Fransk mændene, og de bemyndigede ham til at bære fransk Uniform for at lette ham Rejserne til

Berlinerakademiet. 1955 opgav Erichsen Ordbogsarbejdet og det ekstraordinære Professorat i Mainz og rejste hjem til København, hvor han blev ansat ved Universitetet som Lektor i Koptisk.

I Mainz-København Aarene koncentrerede Erichsen sig om de demotiske Studier og udgav en Række Tekster. Blandt disse findes et Par fra den persiske Tid »Zwei frühdemotische Urkunden aus Elephantine« (Festskrift til Koptologen Crum, Boston 1950), tilhørende samme Fund i denne Ø i Nilen ud for Assuan som den vigtige Samling af aramäiske Breve og Dokumenter, stammende fra en jødisk Militærkoloni, der blev udgravet 1907 og 1908 og udgivet 1911. De her omtalte, der blev fundne i et Privathus, bestaar af en Købekontrakt fra ca. 588 f. Chr. angaaende en rød drægtig Arbejdsko og en Ægteskabskontrakt fra ca. 535.

Men den store Mængde af demotiske Papyri, ogsaa blandt dem der behandlede af Erichsen, stammer fra Ptolemæernes Tid, som efterfulgte Alexanders Felttog ca. 300 f. Chr., da græsk Kultur og Sprog trængte ind i Ægypten og prægede Administrationen og den højere Intelligens'es Kredse, medens det ægyptiske Sprog, Demotisk eller Koptisk, bevarede i mere folkelige Kredse. Man kan saaledes tale om to Kulturer, en international filosofisk, og en national konservativ der navnlig var knyttet til den religiøse Kultus. Jævnside med de demotiske og koptiske faar vi saaledes nu ogsaa græske Papyri, der fortsætter til Begyndelsen af Arabertiden i 7. Aarh. e. Chr.

Det var mest Sønner af Præster som opøvedes i Brugen af demotisk Skrift som Forberedelse til Virksomhed ved Templer og for en Dels vedkommende ved administrativt Arbejde. En Lærebog til en saadan Skoling »Eine ägyptische Schulübung in demotischer Schrift« udgav Erichsen i vore Hist.-filol. Medd. XXXI, 4, 1948. Og i »Aegyptus« XXXII 1952 publicerede han en Liste over ægyptiske Navne der ogsaa findes i græsk Tekst, hvorved der gives en Vejledning i den græske Gengivelse af ægyptiske Navne.

De Hjælpe midler som Erichsen hidtil havde givet til det demotiske Studium, fik deres afsluttende Højdepunkt i »Demotisches Glossar«, København 1954, et Værk paa 712 store Sider, skrevet med Forfatterens Haand og mangfoldiggjort ved Lysttryk, udgivet med Støtte af Carlsbergfondet. Værket, der er tilegnet Mindet om Erman paa Hundredaarsdagen for hans Fødsel, betegnes beskedent som »ein kurzes und bequemes Nachschlagewerk«, ikke

en Ordbog. Ordene er ordnet i 4 Kolumner, først de transskriberede Ord i sædvanlig ægyptisk Rækkefølge, derpaa de samme i den almindelige demotiske Skrivemaade, i 3. Kolumne Ordenes Betydning og i den sidste andre Skrivemaader i denne mærkelige Skrift. Foruden dette Værk, der maatte faa en afgørende Betydning for enhver der driver disse Studier, har Erichsen i Aarene efter Bosættelsen i København udgivet en Række Papyri med Oversættelse og Kommentar.

I samme Aar som Glossaret udkom to Texter, en medicinsk fra Overgangen til Romertiden over Kvindesygdomme og deres Behandling (Berlin, Inst. f. Orientforsch. II, 3, 1954) og fra samme Tid »Fragmente memphitischer Theologie« (Mainz-Wiesbaden, Akad. d. Wiss. u. d. Lit.). Heri skildres de store Guders Fremkomst af Urvandene og Skabelsen af Menneskene, af Landet med Byerne, af Luft, Mørke og Lys med Himmelen, Nilen og Kornet, Templer og Fester, alt under Ledelse af Guden Ptah. S. Schott har til Erichsens filologiske Kommentar føjet en Analyse af Indholdet, som viser i hvilken Grad gammelt mytologisk Stof er bevaret gennem Ægyptens lange Historie.

Til Ægteskabsrettens Omraade hører tre Ægteskabskontrakter fra Tiden kort før 200 f. Chr., som Erichsen har udgivet og kommenteret sammen med C. F. Nims i »Acta Orientalia« XXIII 1957. Hertil slutter sig »Ein neuer Typ einer demotischen ehgüterrechtlichen Urkunde« fra 1961 (Papyrolog Kongressen i Oslo). Den er dateret under Ptolemaios XI Alexander i 1. Aarh. f. Chr. Det er et Skilsmiddokument hvori Kvinden, efter to Maaneders Ægteskab, erklærer at have modtaget hvad Manden var hende skyldig. Allerede 1939 havde Erichsen i Berlinerakademiet udgivet »Ein demotischer Ehevertrag aus Elephantine« og 1942 i »Ägyptische Zeitschrift« »Ein demotischer Prozessvertrag«.

En Række Publikationer viser os Træk af Livet paa det kulturelle Omraade. Saaledes »Demotische Orakelfragen« (Hist. filol. Medd. Kbhvn. XXVIII, 3, 1942) og en pudsig Præstehistorie fra Ptolemæertidens Slutning, »Eine neue demotische Erzählung« (Akad. Mainz 1956), der handler om en Præst som har gjort Tjeneste ved to Templer for hver sin Gud og som, da han søger Optagelse i Præsteskaberne, afvises begge Steder, idet hvert af dem henviser ham til det andet. Om Afgifter til Templer handler et Par Skrivelser: Et Brev fra Elephantine, der ansættes til 305

f. Chr. og indeholder Tilsagn om Afgift af Vin til en Præst ved Templet, og en Kontrakt om Afgivelse af Offergaver til Templet i Tebtynis, dateret 146 f. Chr. (Zeitschr. f. Ägyptische Sprache 1962).

Af stor Interesse er to Skrifter om en Kultusforening i Tebtynis i Fajjum, nemlig en Papyrus i Prag, dateret 12. Maj 137 f. Chr., (Hist.-fil. Skr. Bd. 4, 1, Kbhvn. 1959) og en fra Hamburg, dat. 31. Okt. 151 f. Chr. under Ptolemaios VIII Philometor og Kleopatra II (Acta Orientalia XXVI 1962). Dokumenterne indeholder Lovene som under den valgte Formands Ledelse er vedtaget af Foreningen. Medlemmerne forpligter sig til Deltagelse i Møder med Drikkelag af Øl eller Vin i Templet for saa vidt de ikke er forhindret ved Sygdom eller Fængsling, ligeledes til Ofring af Brændofre og Drikofre for Guderne. Blandt disse nævnes først de mest nærværende, »Kongerne«, »de velgørende« og »de straalende« Guder Ptolemaios og Kleopatra, dernæst de i Fajjum særligt dyrkede Suchos og Sarapis (= Osiris-Apis). Ofte havde de Processioner med Gudebilleder. Ved Fødsel og Død blandt Medlemmerne mødtes man til Fest. Gensidig Hjælp var en Pligt, f. Ex. ved Fattigdom, Vanskeligheder paa fremmed Plads, ved Retssager og Fængsling. Stridigheder og fornærmende Beskyldninger var forbudt. Overtrædelser straffedes med Bøder, Ægteskabsbrud mod et Medlem tillige med Exklusion. Økonomien opretholdtes ved maanedlige Afgifter, dels af Naturalier dels af Sølv, for de ældre tillige af nogle Særydelser, hvortil naturligvis kom Bøderne. Den førstnævnte Papyrus bringer et Regnskab. Begge har en Mængde Underskrifter, der alle er rent ægyptiske, ingen græske, et Vidnesbyrd om at det var helt nationale Kredse, der holdt sig til de hjemlige Traditioner.

Ogsaa andre Publikationer fremkom fra Erichsens Haand, og han arbejdede med sine demotiske Papyrusblade til det sidste. Som Lektor i Koptisk vendte han tilbage til sin Ungdoms Studier, og 1963 udgav han »Aus einem koptischen Arzneibuch« Acta Orientalia XXVII. Han havde omsider faaet en Række rolige Arbejdsaar her hjemme i Samvær med sin Familie. Og i vort Selskab, som han blev Medlem af 1955, var han en ivrig Deltager i Møderne, hvori han ogsaa forelagde en Del af sine Arbejder. I de senere Aar svækkedes han af Sygdom, som medførte hans Død den 25. April 1966.

Under de vekslende Kaar har Wolja Erichsen gjort en betydelig Indsats paa hver af de tre store Perioder af Ægyptens sproglige

Historie. Hans Arbejde var altid præget af hans store Omhu, af streng filologisk Metode og Beherskelse af Stoffet. I sine demotiske Arbejder har han ved Siden af den sproglige Behandling givet betydelige Bidrag til Forstaaelsen af det mærkelige Oldtidsfolks Livsformer. Hans Navn vil blive mindet med Ære i vort Selskab.

Wolja Erichsens publikationer*

1. hinter dem Namen des Verstorbenen. Acta Orientalia, vol. VI, p. 270-78, København 1928.
2. Faijumische Fragmente der Reden des Agathonicus Bischofs von Tarsus. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab Hist.-filol. Medd. 19, 1, København 1932.
3. Papyrus Harris I. Hieroglyphische Transkription. Bibliotheca Aegyptiaca V. Bruxelles 1933.
4. Demotische Lesestücke, vol. I, 1-3. Demotische Lesestücke, vol. II, 1. Leipzig 1937.
5. Ein demotischer Königseid aus Tebtynis. ÄZ 1938, vol. 74, p. 139-141.
6. Eine demotische Rechnung. Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche. Bd. 37, p. 51, Berlin 1938.
7. Urkunden der Ptolemäerzeit. Texte. Leipzig 1939.
8. Ein demotischer Ehevertrag aus Elephantine. Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse, Nr. 8, Berlin 1939.
9. Demotische Lesestücke II, 2. Urkunden der Ptolemäerzeit. Glossar. Leipzig 1940.
10. Erwähnung eines Zuges nach Nubien unter Amasis in einem demotischen Text. Klio, Bd. XXXIV, Heft 1/2, p. 56-61, 1941.
11. mit E. SEIDL: Eine demotische Zahlungsanweisung. ÄZ 77, p. 46-48. Berlin 1941.
12. Ein demotischer Prozessvertrag. ÄZ 77, p. 92-100. Berlin 1942.
13. Demotische Orakelfragen. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab Hist.-filol. Medd. 28, 3. København 1942.
14. Processen i Siut. København 1945.
15. Eine ägyptische Schulübung in demotischer Schrift. Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab Hist.-filol. Medd. 31, 4. København 1948.
16. Dagliglivet i græsk-romersk tid, p. 158-190 og Det kristne Ægypten, p. 191-219, Ægypten gennem tre Aartusinder. København 1948.

*) Udarbejdet af amanuensis, mag. art. Ebba Kern Lillesø.

17. Ægyptiske Kultforeninger i Ptolemæertiden. København 1949.
18. Zwei frühdemotische Urkunden aus Elephantine. *Coptic Studies in Honor of Walter Ewing Crum*, p. 271–286. Boston 1950.
19. Auswahl Frühdemotischer Texte, 1–3. København 1950.
20. Ein Sendebrief eines ägyptischen Kloostervorstehers. *Jahrbuch für das Bistum Mainz*, p. 310–313. Mainz 1950.
21. Koptiske Kirke, Illustreret Religionsleksikon II, p. 429–430 og Schenute, Illustreret Religionsleksikon III, p. 269. Odense 1950.
22. Der demotische Papyrus Berlin 3116. *Aegyptus XXXII*, 1, p. 10–32. Milano 1952.
23. Zwei demotische Briefe. *Studia Orientalia Joanni Pedersen*, p. 97–104, Kopenhagen 1953.
24. Demotische Urkundenstudien. *Journal of Near Eastern Studies XII*, 3, p. 197–200. Chicago 1953.
25. Demotisches Glossar. København 1954.
26. mit S. SCHOTT: Fragmente memphitischer Theologie in demotischer Schrift. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse* 1954, Nr. 7, p. 303–394. Wiesbaden 1954.
27. Aus einem demotischen Papyrus über Frauenkrankheiten. *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung*, Bd. II, Heft 3, p. 363–377. Berlin 1954.
28. Ein Bericht über Steinbrucharbeiten auf der Insel Elephantine in demotischer Schrift. *Studi Rosellini II*, p. 73–81. Pisa 1955.
29. Einige demotische Urkundenvermerke. *Ägyptologische Studien herausgegeben von O. Firchow*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. *Institut für Orientforschung* 29, p. 76–80. Berlin 1955.
30. H. O. LANGE som Ægyptolog. P. HELWEG-LARSEN, H. O. LANGE, en mindebog, p. 356–373. København 1955.
31. Eine neue demotische Erzählung. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse* 1956, Nr. 2, p. 49–81. Wiesbaden 1956.
32. Ein demotischer Brief über eine Weinlieferung. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Abteilung Kairo*, Bd. 15, p. 51–56. Wiesbaden 1956.
33. mit C. F. NIMS: A further Category of Demotic Marriage Settlements. *Acta Orientalia XXIII*, 1–2, p. 119–134. København 1958.
34. Die Satzungen einer ägyptischen Kultgenossenschaft aus der Ptolemäerzeit. *Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab Hist.-filos. Skrifter*, bd. 4, nr. 1. København 1959.
35. Ein neuer Typ einer demotischen ehedüterrechtlichen Urkunde. *Proceedings of the IX International Congress of Papyrology*, p. 320–327. Norwegian Universities Press, Oslo 1961.
36. Der demotische Papyrus Hamburg I. *Acta Orientalia XXVI*, 1–2, p. 97–107. København 1961.

37. Ein demotisches Papyrusfragment. *ÄZ* 87, p. 8–11, Berlin 1962.
38. Aus einem koptischen Arzneibuch. *Acta Orientalia* XXVII, 1–2, p. 23–45. København 1963.
39. Eine demotische Schenkungsurkunde aus der Zeit des Darius. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse* 1962, Nr. 6, p. 345–363. Wiesbaden 1963.
40. C. E. SANDER-HANSEN zum Gedächtnis. *Acta Orientalia* XXVII, 3–4, p. 75–78. København 1963.
41. AKSEL VOLTEN zum Gedächtnis. *Acta Orientalia* XXVII, 3–4, p. 79–82. København 1963.
42. C. E. SANDER-HANSEN. *Oversigt over Det Kgl. Danske Videnskaberne Selskabs Virksomhed 1962–1963*, pp. 101–112. København 1963.

Autograferede arbejder til mangfoldiggørelse.

43. Wörterbuch der ägyptischen Sprache I–V. Berlin 1926–1931.
44. ADOLF ERMAN, *Ägyptische Grammatik*. Berlin 1928.
45. J. H. BREASTED, *The Edwin Smith Surgical Papyrus*, pl. IIA–XXIIA. Chicago 1930.
46. ADOLF ERMAN, *Neuaegyptische Grammatik*. Leipzig 1933.
47. Mitherausgeber: K. SETHE, *Historisch-biographische Urkunden des Mittleren Reiches*. Heft 1. *Urkunden des aegyptischen Altertums VII*. Leipzig 1935.
48. *Belegstellen II des "Wörterbuch der ägyptischen Sprache"*. Berlin 1937–40.

Nogle anmeldelser.

49. GIRGIS MATTHA, *Demotic Ostraca from the collections at Oxford, Paris, Berlin, Vienna and Cairo*. Cairo 1945, *Z.D.M.G.* 99, p. 131–133.
50. PAUL E. KAHLE, *Bala'izah Coptic Texts from Deir El-Bala'izah in Upper Egypt*. I–II. London 1954, *Z.D.M.G.* 105, p. 351–357.
51. MIRIAM LICHTHEIM, *Demotic Ostraca from Medinet Habu*. Chicago 1957, *Orientalistische Literaturzeitung* 1959, Nr. 5/6, p. 263–265.
52. WALTER C. TILL, *Die koptischen Rechtsurkunden der Papyrusammlung der Österreichischen Nationalbibliothek*. *Orientalia* 31, fasc. 1, p. 150–154. Rom 1962.
53. MARIA CRAMER, *Das christlich-koptische Ägypten einst und heute*. Wiesbaden 1959. *Orientalia* 31, fasc. 2, p. 285–287. Rom 1962.